

Lapsi- ja perhetyön linjaukset

ESIPUHE

Perhe on jokaiselle tärkeä ja merkityksellinen. Perheyhteyksiä tuetaan, vahvistetaan ja jälleenrakennetaan myös rikosseuraamuksen aikana. Lapsi- ja perhetyön näkökulman huomioiminen edellyttää asian esille nostamista, henkilöstön kouluttamista, työ- ja toimintatapojen uudistamista sekä asenteiden muutosta. Asetin 9.9.2011 työryhmän valmistelemaan rikosseuraamusalalla toteutettavia lapsi- ja perhetyön periaatteita. Erityisasiantuntija Karoliina Taruvuoren puheenjohtajana toimineen työryhmän tehtävänä oli kirjata YK:n lapsen oikeuksien toteuttaminen Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa, lapsimyönteisyys tapaamisissa, lapsi- ja perhetyön organisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtävät sekä kannanotto läheisille ja yhteistyötahoille annettavasta informaatiosta. Lisäksi työryhmän tuli käsitellä perhetyötä tekevien koulutus ja lapsinäkökulman huomioon ottaminen alalle tulevan henkilöstön koulutuksessa.

Työryhmä työskenteli intensiivisesti ja sen ehdotus valmistui loppuvuodesta 2012. Lausuntokierroksen, virkamiestyönä tehdyn viimeistelyn sekä johtoryhmä- ja yt-käsittelyjen jälkeen Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat valmiit vahvistettavaksi. Ne ohjaavat valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää lapsi- ja perhetyötä ja ne muodostavat suunnan lapsi- ja perhetyön kehittämiseksi kolmella rikosseuraamusalueella.

Kansainväliset sopimukset, lastensuojelua koskeva lainsäädäntö, vankeuslainsäädäntö ja rikosseuraamusalan strategia muodostavat pohjan lapsi- ja perhetyön linjauksille. Lapsen ja perheen näkökulma tulee tiedostaa ja huomioida rikosseuraamusalan työssä, rakenteissa ja toimitiloissa. Henkilöstön ammatillista osaamista tulee kehittää lapsi- ja perhetyön osalta. Vuonna 2008 voimaan tullut

laaja lastensuojelulain uudistus ja tarkennukset lastensuojelulakiin vuonna 2010 nostivat lapsen ja perheen näkökulman keskiöön myös rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamusalan työn muutos valvottujen koevapauksien ja valvontarangaistuksen myötä vaatii myös uudenlaista osaamista lapsi- ja perhetyössä. Suomessa on tuhansia lapsia ja nuoria, jotka ovat rikosseuraamusten vaikutuspiirissä joko vanhempiensa, sukulaistensa tai oman asiakkuutensa johdosta.

Lapsella on ehdoton oikeus lapsen edun mukaiseen molempien vanhempiensa huoltoon, hoivaan, hellyyteen ja tukeen myös vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Rikosseuraamusalalla yhteistyö eri viranomaisten kanssa verkostoituen on tärkeää, mutta erityisen tärkeää on hoitaa lapsiin liittyvät asiat tiiviissä yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa.

On tärkeää, että huomioimme rikosseuraamusalan asiakkaidemme vahvuudet ja voimavarat ja vahvistamme niitä. Vanhemmuus ja perhe tukevat muutosmotivaatiota rikoksettomaan ja päihteettömään elämään ja edistävät yhteiskuntaan integroitumista. Tämä muutos puolestaan lisää lapsen mahdollisuuksia turvalliseen ja onnelliseen kasvuympäristöön.

Helsingissä 8.2.2013

Esa Vesterbacka
pääjohtaja

TIIVISTELMÄ

Lapsi- ja perhetyön linjausryhmän tehtävänä oli tehdä esitys Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön perusteista. Työskentelyn aikana tuli käsitellä YK:n lapsen oikeuksien toteutumista Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa, lapsimyönteisyyttä tapaamisissa, lapsi- ja perhetyön organisointia ja työstä vastaavan virkamiehen tehtäviä, erilaista informaation tarvetta ja asiaan liittyvää koulutusta. Työryhmä esittää, että Rikosseuraamuslaitoksessa lapsi- ja perhetyön tulee olla osa koko henkilöstön työtä. Kaikessa toiminnassa, jolla on vaikutusta lapseen, tulee ottaa lapsen etu huomioon. Tärkeätä on, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaiset periaatteet huomioidaan Rikosseuraamuslaitoksen työssä.

Työryhmä on esityksessään kuvannut aluksi lapsi- ja perhetyön tämän hetkistä tilaa. Perhetyötä tehdään laitoksissa, mutta se on hyvin pitkälle vankilähtöistä ja lapsen oikeudet ja etu unohtuvat. Yhteydenpito perheeseen tapahtuu vankilan päiväjärjestysten mukaisesti ja niissä ei ole aina otettu huomioon lapsen oikeutta säännölliseen ja tiuhaan yhteydenpitoon.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa perhetyö on ollut vuosia osana työtä. Asiakkaissa on alaikäisiä nuoria, jolloin yhteistyötä tehdään asiakkaan huoltajan kanssa. Valvonnassa olevan kanssa keskustellaan perheeseen liittyvistä asioista ja asiakkaita ohjataan tarvittaessa julkisten palvelujen piiriin. Valvontarangaistus on tuonut uusia haasteita Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstölle perhetyön näkökulmastakin.

Työryhmän raportin lopussa on esitys lapsi- ja perhetyön periaatteista sekä tehtävien jakautumisesta Rikosseuraamuslaitoksessa. Työryhmä esittää, että lapsi- ja perhetyötä tehdään kaikissa yksiköissä koko henkilöstön toimesta. Työssä otetaan huomioon lapsen oikeudet ja etu silloin kun päätös koskee lasta. Tapaamiset tulee työryhmän mielestä suunnitella lapsiystävällisiksi. Tärkeätä on tehdä yhteistyötä sekä siviilissä olevan lapsen huoltajan että lastensuojelun kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tulee arvioida onko vanhemmuus sellaista, että sitä tulee tukea rangaistuksen aikana vai onko vanhemman toiminnalla negatiivisia vaikutuksia lapseen ja puolisoon. Vanhemmuuden tukeminen voi toisaalta olla myös sitä, että tuetaan vanhempaa muodostamaan realistinen käsitys omasta roolista lapsen elämässä. Vankiloissa lapsi- ja perhetyö on enemmän vanhemmuuden tukemista kun taas yhdyskuntaseuraamustoimistoissa se on vanhemmuuden tukemisen lisäksi palveluohjausta ja huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä.

SISÄLLYS

	ESIPUHE	
	TIIVISTELMÄ	1
1	JOHDANTO	5
1.1	Perusteet lapsi- ja perhetyölle Rikosseuraamuslaitoksessa	5
1.2	Lapsi- ja perhetyön linjausten tavoitteet ja työryhmä	6
2	PERHETYÖN MÄÄRITTELY	8
3	PERHETYÖN MUODOT	10
3.1	Perhesuhteiden selvittäminen	10
3.2	Lapsen tuen tarpeen selvittäminen	11
3.3	Vangin yhteydenpito	12
3.3.1	Yhteydenpidon muodot	12
3.3.2	Yhteydenpidon edellytykset ja toteuttaminen	12
3.4	Vanhemmuuden tukeminen	17
3.5	Alle 18-vuotiaiden asiakkaiden/vankien kanssa tehtävä perhetyö	18
3.6	Perheosasto	18
3.7	Muu perhetyö	19
4	LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET	20
4.1	YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen Rikosseuraamuslaitoksessa	20
4.2	Lapsiystävälliset tapaamiset	23
4.2.1	Tapaamiset lapsinäkökulma huomioiden	23
4.2.2	Valvomattomien tapaamisten kehittäminen	24
4.2.3	Linjausryhmän ehdotuksia tapaamisiin	25
4.3	Lapsi- ja perhetyönorganisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtäväkuva	28
4.4	Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio	30
4.5	Perhetyönkoulutus ja alalletulokoulutus	30
5	PERHETYÖN ORGANISOINTI	32
5.1	Keskushallintoyksikön lapsi- ja perhetyön ohjaus ja kehittäminen	32
5.2	Aluekeskusten lapsi- ja perhetyön ohjaus ja kehittäminen	32
5.3	Arviointikeskusten lapsi- ja perhetyö	32
5.4	Yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja tukipartioiden lapsi- ja perhetyö	33
5.5	Vankiloiden lapsi- ja perhetyö	34
6	LINJAUSRYHMÄN ESITYS LAPSI- JA PERHETYÖN PERIAATTEISTA	35
6.1	YK:n lastenoikeuksien huomioiminen rikosseuraamusalalla	35
6.2	Lapsiystävälliset tapaamiset	35
6.3	Lapsi- ja perhetyön organisointi	36
6.4	Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio Rikosseuraamuslaitoksessa	36
7	LAPSI- JA PERHETYÖN TEHTÄVÄJAKO RIKOSSEURAAMUSLAITOKSESSA	37
	LÄHTEET	39

1. JOHDANTO

1.1 Perusteet lapsi- ja perhetyölle Rikosseuraamuslaitoksessa

Suomessa YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista astui voimaan 1991. Viranomaiset eivät voi sivuuttaa ihmisoikeussopimusta asetuksentasoisuuden vuoksi tai esimerkiksi sillä perusteella, että kansallinen laki olisi myöhempi suhteessa sopimukseen. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita.

YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus molempien vanhempien tukeen ja kasvatukseen. Valtion ja kuntien tulee toimillaan tukea vanhempiaan heidän tehtävässään. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää vanhempia säännöllisesti. Tapaamiset voidaan estää, jos niiden arvioidaan olevan lapsen edun vastaisia. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on myös oikeus tietää vangitun vanhemman olinpaikka. Lapsen oikeuksien huomioon ottaminen ja toteuttaminen kuuluvat julkiselle vallalle, eli käytännössä valtion ja kuntien viranomaisille. Lapsen kasvuoloihin vaikuttaminen ja lapsen tarpeisiin vastaaminen kuuluu ensisijaisesti lapsen vanhemmille, mutta myös viranomaisilla on tehtävässä osansa.

Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä tulee aina ottaa huomioon ja asettaa ensisijalle lapsen etu (Lapsen oikeuksien yleissopimus, 3 artikla ja lastensuojelulaki (417/2007), 4§).

Nykyinen lainsäädäntö velvoittaa, että lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle turvattava riittävä hoito ja tuki lapsen vanhemman, huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön ollessa tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistustaan. (Lastensuojelulaki (417/2007) 10§ 1 mom.)

Vankeuslain (767/2005, 4. luku 8§) mukaan vangin sijoittelussa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin.

Laki ja kansainväliset sopimukset edellyttävät, että rikosseuraamusalalla kiinnitetään enemmän huomiota lapsen etuun ja oikeuksiin.

Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa korostetaan perhe- ja lapsinäkökulman huomioon ottamista. Siinä todetaan, että tuomitun yhteydenpito yhteiskunnan palveluverkostoon, sosiaalisiin verkostoihin, perheeseen ja lapsiin tuetaan. Perhetyötä kehitetään ottaen huomioon erityisesti lapsinäkökulma.

Rikosseuraamusalalla on korostunut viime vuosina uusintarikollisuus-

teen vaikuttaminen. Tästä on seurannut, että erilaisia toimintaohjelmia on otettu käyttöön. Näiden toimintaohjelmien avulla pyritään vaikuttamaan tuomittujen päihteidenkäyttöön ja rikoksettomuuteen. Jo vuonna 2003 työryhmän mietinnössä ”Perhe muurin toisella puolella” (Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2003) todettiin, että vaikka toiminnassa on korostunut uusintarikollisuuteen vaikuttaminen on erilaisten sosiaalisten verkostojen merkitys jäänyt vähemmälle huomiolle. Perheen merkitys vankilassa ollessa ja vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan sijoittamisessa voi olla merkittävä. Myös yhdyskuntaseuraamusta suorittavien perhesuhteet ovat merkityksellisiä pyrkimyksessä rikoksettomaan elämään.

Rikosseuraamuslaitoksella on merkittävä rooli tuomitun perhesuhteiden ylläpidossa ja tukemisessa. Hyvien perhesuhteiden ylläpito tukee Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden toteuttamista. Toisaalta perhesuhteet voivat olla tuhoisat esim. psyykkisen ja fyysisen väkivallan seurauksena, jolloin Rikosseuraamuslaitoksella on mahdollisuus pyrkiä vaikuttamaan niihin ja näin pyrkiä estämään tällaisten suhteiden aiheuttamat huomattavat ongelmat.

1.2 Lapsi- ja perhetyön linjausten tavoitteet ja työryhmä

Linjauksissa ja niiden toimeenpanossa pyritään siihen, että perhetyö ja lapsiystävällinen sekä lapsen oikeudet huomioiva lähestymistapa otetaan järjestelmällisesti huomioon vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen työssä. Rikosseuraamusalan perhetyössä korostuu vangin ja asiakkaan näkökulma, mutta jatkossa tulisi kiinnittää enemmän huomiota lasten oikeuksiin ja lapsen etuun.

Linjausryhmälle annettiin tehtäväksi valmistella Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön periaatteet.

Linjausten pohjana on YK:n lapsen oikeudet. Rikosseuraamusalan työkentelyssä täytyy ottaa huomioon seuraavat seikat:

6 |

1. vangitun lapsella on oikeus olla vapaa syrjinnältä (artikla 2)
2. lapsen edun turvaaminen (artikla 3)
3. oikeus olla suorassa ja tiheässä yhteydessä erossa olevaan vanhempaansa (artikla 9) sisältäen oikeuden saada tietoa, missä tämä vanhempi on, jos se on lapsen edun mukaista (artikla 9.4)
4. lapsella on oikeus tuoda julki mielipiteitään ja kokemuksiaan ja lasta on kuultava asioissa, jotka koskevat häntä (artikla 12)
5. lapsella on oikeus perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan (artikla 16) ja
6. lapsella on oikeus suojaan fyysiseltä ja psyykkiseltä haitalta sekä väkivallalta (artikla 19).

Linjausryhmän asettamispaperissa todetaan, että ryhmän tulee kirjata periaatteisiin

- 1) YK:n lapsen oikeuksien toteuttaminen Rikosseuraamuslaitoksen periaatteissa
- 2) Lapsimyönteisyys tapaamisissa
- 3) Lapsi- ja perhetyön organisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtävät
- 4) Kannanotto läheisille ja yhteistyötahoille annettavasta informaatiosta

Lisäksi ryhmän tuli käsitellä perhetyötä tekevien koulutusta ja tarkastella lapsinäkökulman ottamista huomioon alalle tulevan henkilöstön koulutuksessa.

Rikosseuraamuslaitos asetti 9.9.2011 työryhmän valmistelemaan rikosseuraamusalalla toteutettavat lapsi- ja perhetyön linjaukset. Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin erityisasiantuntija Karoliina Taruvuori Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä ja jäseniksi johtaja Pasi Oksa Riihimäen vankilasta, vartija Jussi Tolppanen Helsingin vankilasta (varajäsenenä rikosseuraamusesimies Tommi Kiiala), rikosseuraamusesimies Helena Halme Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistosta, yliopettaja Otso Lapinleimu Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta, kehittämisspäällikkö Mikko Oranen Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, perhetyön erityisohjaaja Raili Nieminen Vilppulan vankilasta sekä kehityspäällikkö Juha Parkkisenniemi Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueelta.

Raili Niemisen jäädessä vuorotteluvapaalle hänen tilalleen nimettiin sosiaalityöntekijä Mari-Anne Lakso Vaasan vankilasta. Keväällä 2012 rikosseuraamusesimies Helena Halme jäi vuorotteluvapaalle ja hänen tilalleen ryhmään tuli Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja Sanna Kohvakka. Juha Parkkisenniemi siirtyi toukokuun 2012 alusta muihin tehtäviin, mutta tässä vaiheessa ryhmää ei enää täydennetty.

Työryhmä kokoontui 8 kertaa. Työryhmän määräaika päättyi 31.5.2012. Työryhmän kokouksissa oli kuultavana Tytti Solantaus Terveiden- ja hyvinvoinnin laitokselta ja Matti Vartia oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta.

2 PERHETYÖN MÄÄRITTELY

Lastensuojelulain perusteluissa perhetyöllä tarkoitetaan esim. perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyöllä voidaan mm. tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, tehdä vanhemmuuden arviointia ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyö on usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. (www.sosiaaliportti.fi)

Perhetyötä voidaan tehdä hyvin erilaisin menetelmin ja eri toimintamuotoja apuna käyttäen. Perhetyön tarkka määrittely Rikosseuraamuslaitoksessa on haastavaa, koska eri toimintamuodot, tavoitteet ja organisointi vaihtelevat alueittain ja vankiloittain.

Vankeuden aiheuttama lapsen ero vanhemmasta saattaa johtaa vanhempi-lapsi-suhteen hajoamiseen. Vankeuden jälkeen suhteen uudelleen rakentaminen voi olla hankalaa. Tästä syystä lapsi-vanhempi-suhteita tulee tukea rangaistuksen aikana lapsen edun mukaisesti.

Rikosseuraamuslaitoksessa perhetyö on yhteydenpidon mahdollistamista, keskusteluavun antamista, valmiuksien parantamista ja tukemista arjen toimintoihin, kasvatustehtävässä tukemista, vanhemmuuden arviointia sekä yhteistyön tekemistä siviilitoimijoiden kanssa.

Rikosseuraamuslaitoksessa tulee työskentelyssä muistaa, että perhetyötä tehdään yhteistyössä perheen kanssa, mutta keskeisenä on aina lapsen edun turvaaminen. Pääpaino työskentelyssä on kuitenkin vangin/asiakkaan kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteena on, että vangin/asiakkaan elämänhallinta ja omien voimavarojen käyttöönotto lisääntyy sekä arjessa selviytyminen vahvistuu. (vrt. www.sosiaaliportti.fi).

Tämä tarkoittaa, että kaikissa Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä tulee tehdä perhetyötä. Perhetyö perustuu tuomitun perhesuhteiden selvittämiseen ja jakautuu yhteydenpidon ja vanhemmuuden tukemiseen. Perhetyön muodot painottuvat eri tavoin eri yksiköissä. Rikosseuraamuslaitoksen perhetyö ei kuitenkaan ole pelkästään sellaisiin perheisiin kohdistuvaa, jossa on lapsia. Asiakas/vanki voi tarvita tukea parisuhteessaan. Perhetyö on myös parisuhteen ylläpitoa mahdollistavaa sekä tarvittaessa tukea ja kehittämistä epäterveistä suhteista irrottautumiseen.

Rikosseuraamuslaitoksessa perhetyön avulla tuetaan tuomittujen lasten ja perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa sekä perhesuhteita (Työryhmän mietintö 2003, 97).

Kaikessa Rikosseuraamuslaitoksen työssä, joka koskettaa asiakkaan/vangin lapsia tai kyseessä on alaikäinen asiakas, tulee arvioida lapsen etua. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimeenpanovaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen

(Lastensuojelulaki 4§)

3 PERHETYÖN MUODOT

Vankiloiden perhetyöllä voidaan vähentää vankeudesta aiheutuvia haittavaikutuksia sekä edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen perhetyöllä edistetään yhteiskuntaan integroitumista tarvittaessa ja tuetaan vanhemmuutta. Rikosseuraamuslaitoksen perhetyö voidaan jakaa kolmeen tasoon:

- 1) yhteydenpito vangin ja perheen välillä
- 2) perhesuhteiden hoito
- 3) kuntoutus ja vaikuttamistyö.

Yhteydenpidolla tarkoitetaan puheluita, valvottuja tapaamisia, valvottomia tapaamisia, perheleirejä, vanhempi-lapsitapaamisia jne. Rikosseuraamuslaitoksessa perhesuhteiden hoito on vuorovaikutusta edistävää työtä. Sitä tehdään yksilötyönä, pari- ja perhetyönä, verkostotyönä, perheleireillä jne. Arjen taitoja tuetaan ja niitä opetellaan tuomion aikana. Kuntoutus- ja vaikuttamistyössä tavoitteena on uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Sisältöinä tässä työssä perhetyön näkökulmasta on parisuhteen ja vanhemmuuden taitojen vahvistaminen sekä lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen. Perhetyöhön kuuluu Rikosseuraamuslaitoksessa asiakkaan/vangin ohjaus ja neuvonta, yhteydenpidon järjestäminen, tuki perheiden kriisitilanteessa, perhesuhteiden edistäminen sekä väkivallattomuuteen vaikuttaminen.

Tärkeässä roolissa Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyössä on verkostotyö. Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (2006) todetaan, että lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä.

3.1 Perhesuhteiden selvittäminen

Vangin tullessa vankilaan tutkinta- tai vankeusvankina täytäntöönpanoyksikössä tarkistetaan väestötietojärjestelmästä kuinka monta alle 18-vuotiasta biologista lasta vangilla on ja kuinka monen lapsen huoltaja vanki on. Vanki ilmoittaa saapuessaan myös lähiomaisensa, joka on yleensä isä tai äiti, puoliso tai lapsi. Tietojärjestelmään voidaan merkitä alle 18-vuotiaiden huollettavien lukumäärä, lasten syntymävuodet ja vangin ilmoittama lähiomainen.

Väestötietojärjestelmää käytetään hyväksi myös arviointikeskuksissa, joissa vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Kun henkilö odottaa siviilissä tuomion täytäntöönpanoa, tarkistaa arviointikeskus järjestelmästä tuomitun lasten lukumäärän ja tuomitun huoltajuuden. Tarkistus tehdään, koska arviointikeskus laatii rangaistusajan suunnitelman siviilissä tuomiota odottaville usein pelkkien asiakirjatietojen perusteella

ja kerää suunnitelmaa varten mahdollisimman paljon saatavissa olevaa tietoa tuomitusta ja hänen perhetilanteestaan.

Väestötietojärjestelmästä tarkistettu tieto ei kerro kaikkea tuomitun perhetilanteesta. Parisuhteessa elävällä tuomitulla on usein tilanne, että perheessä on puolison lapsia, jotka eivät näy tietojärjestelmän kautta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies ei ole oikeutettu katsomaan väestötietojärjestelmästä puolisoon liittyviä tietoja esim. puolison lasten lukumäärä. Tietojärjestelmästä voi käydä ilmi, että tuomittu on vailla vaki-tuista asuntoa, vaikka todellisuudessa hän asuisikin perheensä kanssa. Pelkkä rekisteritietojen tarkastaminen ei siis ole riittävä menetelmä perhesuhteiden selvittämiseksi.

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa ja sijoituspäätöstä tehtäessä pyritään ottamaan huomioon yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin. Arviointikeskuksesta ollaan harvoin yhteydessä perheen-jäseniin suunnitelman laadinnan yhteydessä. Vankeuslaissa todetaan (4 luku 7§), että suunnitelma laaditaan yhteistyössä vangin kanssa. Siinä todetaan myös, että suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisissa määrin oltava yhteistyössä yhdyskuntaseuraamustoimiston, sekä vangin suos-tumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viran-omaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

Laadittaessa lausuntoa yhdyskuntaseuraamustuomiota varten arviointi-keskuksessa lapsi- ja perhetyö on lähinnä selvitystä siitä onko syytetyllä perhettä, jolla on vaikutusta rangaistuksen suorittamisen kannalta. Lau-sunnossa otetaan kantaa mm. siihen selviytyykö henkilö rangaistuksen suorittamisesta. Valvontarangaistusta varten tulee pyytää suostumus kaikilta täysi-ikäisiltä asunnossa asuvilta henkilöiltä, että syytetty suo-rittaisi rangaistuksensa kyseisessä asunnossa. Valvontarangaistuksen asumiseen liittyen tulee alaikäisten lasten mielipide selvittää. Asunnos-sa asuvien suostumuksen pyytää yleensä valvoja. Lapsen mielipiteen selvittämisessä mukana on lastensuojeluviranomainen.

3.2 Lapsen tuen tarpeen selvittäminen

Aikuisia koskevissa palveluissa tulisi ottaa entistä paremmin huomioon heidän lastensa hoidon ja tuen tarve. Tämä koskee myös vankiloita. Tämä velvoittava säännös korostaa hallituksen lastensuojelulakiesityksen mu-kaisesti aikuispalvelujen ja lastensuojelun yhteistyön merkitystä sekä perhekeskeisen työskentelyn merkitystä. Lastensuojelulaki (10§) edel-lyttää, että lapsen hoidon ja tuen tarve selvitetään vanhemman ollessa tutkintavankina tai suorittamassa vapausrangaistusta. Selvittämistyö on Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä. Jos vangin/asiakkaan kanssa kes-kusteltaessa tulee huoli lapsen arjen sujuvuudesta tai lapsen kehityksen ja kasvun vaarantumisesta, viranomaisen tulee aina tehdä lastensuoje-

luilmoitus. Rikosseuraamuslaitoksessa lapsen hoidon ja tuen selvittäminen koetaan haasteelliseksi, koska perheen kanssa ei juurikaan ole aikaisemmin työskennelty. Tähän työskentelyyn tarvitaan menetelmä, jota voidaan käyttää apuna lapsen tilanteen selvittämiseksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut Lapset puheeksi –menetelmän, joka on käytössä esim. psykiatrisissa sairaaloissa. Menetelmän päivittämisestä rikosseuraamusalalle on keskusteltu.

Asiakastietojärjestelmiin ei kirjata tehtyä lastensuojeluilmoitusta. Tietojärjestelmiin voidaan kuitenkin kirjata esim. ”keskustelujen seurauksena tuli huoli lapsen hoidon ja tuen tarpeesta”, joka toimii vihjeenä toisille työntekijöille, että lastensuojeluilmoitus on tehty. Vankitietojärjestelmässä tehty ilmoitus voidaan tästä poiketen kirjata sosiaalityön salassapidettävälle näytölle, joka on ainoastaan sosiaalityötä tekevien käytössä.

3.3 Vangin yhteydenpito

3.3.1 Yhteydenpidon muodot

Perhesuhteiden ylläpidon periaatteena on normaalisuus, jota rajoitetaan vain niin paljon kuin vankilan järjestys edellyttää. Yhteydenpito tapahtuu puhelimitse, kirjeitse, tapaamisissa, poistumisluvilla ja perheleireillä. Tapaamiset toteutetaan valvottuina, valvomattomina ja vanhempi-lapsi-tapaamisina.

3.3.2 Yhteydenpidon edellytykset ja toteuttaminen

Puhelut

Vankeuslain 12 luvun 6§:ssä todetaan, että vangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle. Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Pykälässä sanotaan myös, että vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että vanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi tai vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi.

Vanki ilmoittaa suljetussa laitoksessa henkilökunnalle ennen soittoa kenelle hän on soittamassa. Paperiin kirjataan puhelinumero ja henkilön nimi. Vankiloiden järjestyssääntöihin on kirjattuna osastojen soittoaajat. Soittoaikoja on rajoitettu osissa vankiloita puhelinlaitteiden määrästä johtuen. Osasta vankiloita vanki voi soittaa joka päivä, osasta soittaa voi

esim. joka toinen päivä. Puhelut on rajattu usein kestävämmän noin 5-10 minuuttia. Joissakin vankiloissa nämä soittoaajat ovat keskellä päivää ruokailun ja ulkoilun yhteydessä. Jos puoliso on töissä, hänellä ei ehkä ole mahdollisuutta vastata. Lapset ovat tuohon aikaan usein koulussa tai päivähoitossa ja heillä ei ole mahdollisuutta puhua vanhempansa kanssa puhelimesta. Tämä voi käytännössä tarkoittaa, että puhelimitse tapahtuva yhteydenpito onnistuu perheen kanssa vain viikonloppuisin. Vangille ei voi soittaa suljettuihin laitoksiin. Osassa avolaitoksia vanki voi pitää omaa puhelinta päiväsaikaan hallussaan, jolloin soittaminen helpottuu.

Puolison ollessa toisessa vankilassa eivät vankiloiden käytännöt aina mahdollista vankien välistä soittamista toisilleen.

Kirjeenvaihto

Lain mukaan (VL 12 luku 1§) vangilla on oikeus kirjeenvaihtoon. Vanki voi kirjoittaa kirjeitä ja kortteja perheelleen vapaasti. Hän voi ostaa vankilan kanttiinista postimerkkejä, kirjepaperia ja kortteja. Vanki voi myös vastaanottaa kirjeitä ja kortteja.

Tapaamiset

Vankeuslain 13 luvussa puhutaan tapaamisista ja muista yhteyksistä vankilan ulkopuolelle:

1§ Tapaaminen

Vangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vankia tapaamaan tulleiden henkilöiden (tapaaja) tarkastamisesta säädetään 17 luvussa.

Varmuosastolle sijoitetun vangin oikeutta tavata muita kuin lähiomaisiaan tai muita läheisiään taikka 12 luvun 4§:ssä tarkoitettua asiamiestä voidaan rajoittaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tätä lakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä.

2§ Tapaamistilat ja tapaamisten valvonta

Vankilassa on oltava tapaamiseen soveltuvat tilat. Vangin tapaamista on tarpeellisella tavalla valvottava. Tapaamista voidaan valvoa myös videolaitteilla. Videolaitteilla tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava vangille

ja tapaajalle. Valvonnasta syntyneiden tallenteiden säilyttämisessä ja hävittämisessä noudatetaan, mitä henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetussa laissa säädetään tapaajarekisteristä.

3§ Valvottoman tapaaminen

Vangin lähiomaisen, muun läheisen ja 12 luvun 4§:ssä tarkoitetun asiamiehen sekä, jos on syytä, myös muun henkilön tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa (valvottoman tapaaminen), jos se on perusteltua vangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle. Muun kuin 12 luvun 3§:ssä tarkoitetun asiamiehen tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että vanki suostuu 16 luvun 7§:n 3 momentissa tarkoitettuun päihitteettömyyden valvontaan.

Vangin tarkastamisesta valvomattoman tapaamisen yhteydessä säädetään 16 luvun 4§:ssä.

4§ Tapaamisen epääminen ja erityisvalvottu tapaaminen

Tapaaminen voidaan evätä, jos:

- 1) Tapaaja ei pysty luotettavasti todistamaan henkilöllisyyttään;
- 2) tapaaja kieltäytyy 17 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta turvatarkastuksesta tai 17 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta henkilötarkastuksesta; taikka
- 3) on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.
- 4) Tapaaminen voidaan kuitenkin järjestää erityisen valvotuissa olosuhteissa (erityisvalvottu tapaaminen), jos 1 momentissa tarkoitettu vaara on mahdollista tällä tavoin torjua.

6§ Tapaamiskielto

Jos tapaajan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa huumausaineita taikka 9 luvun 1 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä vankilaan taikka vaarantaneen turvallisuutta tai vakavasti häirinneen vankilan järjestystä, tapaajalle voidaan antaa olosuhteisiin nähden kohtuullinen, enintään kuuden kuukauden pituinen kielto vierailta vankilassa (tapaamiskielto). Tapaamiskieltoa voidaan jatkaa, jos se on edelleen tarpeen kiellon perusteena olevan toiminnan estämiseksi.

Tapaamiskielto voi sisältää kiellon tavata määrättyä vankia tai määrättyjä vankeja taikka tulla määrättyyn vankilaan tai määrättyihin vankiloihin.

Tapaamiskieltoa ei saa antaa lähiomaiselle, muulle läheiselle eikä vangin 12 luvun 4 §:ssä tarkoitetulle asiamiehelle. Tapaamiskieltoa ei myöskään saa antaa, jos tapaaminen voidaan vankilan järjestystä vaarantamatta järjestää 4 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Päätös tapaamiskiellosta tehdään kirjallisesti. Ennen tapaamiskiellon antamista tapaajaa ja vankia on mahdollisuuksien mukaan kuultava.

Valvottuja tapaamisia järjestetään viikonloppuisin. Vanki laatii tapaajalistan, jossa käy ilmi keiden hän haluaa tulevan tapaamisiin. Valvottuun tapaamiseen mahtuu yleensä kaksi aikuista tapaajaa tai yksi aikuinen ja vähän useampi lapsi vankia kohden. Vankiloissa on eritasoisia tapaamistiloja vankien yksilöllisistä valvontatarpeista johtuen. Tapaajan ja vangin välissä on pleksilasi, jonka korkeus vaihtelee tapaamistilan tasosta riippuen joko 30 cm pöydän reunasta tai lattiasta kattoon ylettyvään lasiin. Korkeissa pleksitapaamisissa keskustelu käydään puhelinluurien avulla. Luureja on käytettävissä tapaajien puolella yleensä kaksi per vanki. Normaaleissa valvotuissa tapaamisissa lapsen täytyy istua tapaamisaikana eri puolella kuin vanki. Lapsi ja vanki eivät saa koskettaa toisiaan.

Vanki varaa tapaamisen ilmoittamalla annetun ohjeistuksen mukaisesti ketkä ovat tulossa tapaamiseen, minä päivänä ja mihin aikaan. Tapaajan tulee saapua ajoissa. Joissakin laitoksissa minuutinkin myöhästyminen tarkoittaa tapaamisen peruuntumista.

Vanhempi-lapsi-tapaamiset on otettu käyttöön joissakin laitoksissa. Nämä tapaamiset ovat valvottuja, mutta vanhempi ja lapsi saavat koskea toisiinsa. Tapaamisissa on hiukan eroja vankilasta riippuen. Osassa tapaamiset ovat viikonloppuisin, osassa viikolla. Osassa tapaamisissa on mukana henkilökunta koko ajan, joissakin valvonta on satunnaisempaa. Osassa vankiloita tapaamista voi anoa, osassa henkilökunta valitsee, kuka tilaan pääsee. Lasten ikärajat tällaisessa tapaamisessa vaihtelevat 7-15-vuoden välillä. Tapaamisissa edellytetään päihteettömyyttä ja positiivisen päihdetestin seurauksena tapaaminen voidaan perua.

Vankeuslain uudistuksen on tarkoitus toteuttaa mahdollisuus lasten tapaamiseen soveltuvissa tiloissa kaikissa laitoksissa.

Valvomattomia tapaamisia on mahdollista saada noin kerran kuukaudessa. Niitä anotaan erikseen. Suljetuissa laitoksissa valvomattomat tapaamiset kestävät muutaman tunnin ja avolaitoksissa tapaamiset voivat olla jopa useampia päiviä. Valvomattoman tapaamisen voi saada vangin lähiomaisen kanssa. Usein edellytyksenä on, että puolison kanssa on asuttu samassa osoitteessa kaksi kuukautta ennen vankeuden alkamista, pariskunnalla on yhteisiä lapsia tai he ovat naimisissa. Valvomattomi-

en tapaamisten kriteerit vaihtelevat vankiloittain ja käytäntöjä on tarve yhtenäistää.

Valvomaton tapaaminen voidaan peruuttaa, jos vanki antaa positiivisen virtsanäytteen tai hän on rikkonut jotenkin muuten vankilan järjestysääntöjä. Osassa vankiloita valvomattoman tapaamisen saavat vain sellaiset vangit, jotka eivät käy vielä lomilla. Valvomattoman tapaamisen tapaamistilat ovat yksiöitä tai kaksioita. Niissä on yleensä jonkinlainen keittiövarustus, leluja lapsille, vuode, pöytä ja tuoleja. Tilojen yhteydessä on wc ja suihku. Tiloja on suunniteltu hyvin pitkälti vangin tarpeiden mukaisesti eli vaikka vangin on mahdollista tavata lapsiaan siellä, tilojen sisustuksessa korostuvat aikuisten intiimit tarpeet. Silloin kun vangilla on lapsia, valvomattomaan tapaamiseen tulee usein koko perhe. Osa vangeista anoo joka toisen tapaamisen koko perheen kanssa ja joka toisen tapaamisen vain puolison kanssa. Kun tapaamiset anotaan näin tarkoittaa se nykykäytännön mukaan, että lapsia on mahdollisuus nähdä valvomattomassa tapaamisessa noin kerran kahdessa kuukaudessa.

Kaikki tapaajat tarkastetaan heidän tullessaan vankilaan. Tapaaja jättää omaisuutensa, kuten laukun ja puhelimen, sille varattuun kaappiin. Sen jälkeen hän kulkee metallinpaljastimesta. Myös lapsen tulee jättää kaikki ylimääräinen säilytyslokeroon ja kulkea metallinpaljastimesta.

Poistumisluvat

Poistumislupia vangin on mahdollista saada rangaistusajan pituuden perusteella siinä vaiheessa kun rangaistuksesta on suoritettu 2/3 osaa. Loma-aikaa voidaan aikaistaa, jos loma on rangaistusajan suunnitelmaa tukeva. Aikaistaminen voi tapahtua aikaisintaan siinä vaiheessa kun rangaistuksesta on suoritettu puolet.

Ulkomaalaisvangit

16 |

Ulkomaalaisvankien määrä on viime vuosina kasvanut huomattavasti. Yhteydenpito omaisiin tapahtuu puhelimitse ja kirjeitse. Puhelinmaksut voivat olla erittäin kalliita. Ulkomaalaisvangeille tulisi tarjota mahdollisuus soittaa esim. kerran kuukaudessa vankilan laskuun lapsille. Tulevaisuudessa tulisi mahdollistaa myös tekniikan käyttö ulkomaalaisvankien sosiaalisten suhteiden ylläpidossa (esim. skype).

Jos pitkämatkalaisilla omaisilla on mahdollisuus tulla valvomattomaan tapaamiseen heille tulisi järjestää pidempi tapaaminen, jos tapaamiset eivät ole säännöllisiä.

Avolaitoksissa ulkomaalaisvangit voivat pitää yhteyttä perheeseensä sähköpostin avulla, jos vankilan johtaja antaa tähän luvan.

Ulkomaalaisvankien vanhemmuutta tuetaan vankeuden aikana mahdollisuuksien mukaan. Usein vangin kielitaito asettaa tiettyjä rajoituksia kuntouttavaan toimintaan osallistumiseen.

3.4 Vanhemmuuden tukeminen

Vanhemmuutta tuetaan Rikosseuraamuslaitoksessa mm. yksilötyöllä, vanhempi-lapsi-tapaamisilla, yhteydenpidon mahdollistamisella, verkostotyöskentelyllä, perheleireillä, koevapaudessa, ehdonalaisvalvonnassa ja valvontarangaistuksen yhteydessä. Vankilan henkilökunta järjestää verkostopalavereja, joissa keskustellaan esim. mitkä ovat vankilassa olevan vanhemman mahdollisuudet osallistua perheen elämään. Vanhemmuutta voidaan tukea myös arjen taitojen vahvistamisella ja päihdekuntoutuksella. Vankiloiden omat, alueelliset ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa järjestetyt perheleirit tukevat vankeusaikana vanhemmuutta.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa vanhemmuutta tuetaan eri tavoin. Asiakkaiden kanssa keskustellaan perheeseen liittyvistä asioista. Etenkin ehdonalaisen valvonnan yhteydessä tuetaan vanhemmuutta. Valvonnan aikana voidaan olla yhteydessä myös perheeseen. Yhdyskuntapalvelun kesto on lyhyempi kuin valvonnan ja perheasiat eivät tule esiin niin usein kuin valvonnassa. Tarvittaessa yhdyskuntaseuraamustoimiston virkamies toimii palveluohjaajana ja neuvoa asiakasta hakemaan apua oikeasta paikasta.

Valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen aikana tuomitun kanssa työskentelee myös tukipartio. Sen tehtävänä on käydä säännöllisesti tapaamassa tuomittua ja tehdä tarvittaessa päihdetestejä. Näissä tapaamisissa tuomittu voi tuoda esiin vanhemmuuteen liittyviä asioita. Tukipartion ensisijainen tehtävä ei ole perheen asioiden hoitaminen vaan rangaistukseen liittyvät kysymykset. Tukipartiolla täytyy kuitenkin olla valmius palveluohjaukseen myös perheeseen liittyvissä kysymyksissä.

Valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen toimintavelvoitteen yhtenä osana voi olla lapsen hoito. Tällöin työskentelyssä näkyy lapsi- ja perhetyö enemmän kuin muissa tapauksissa.

3.5 Alle 18-vuotiaiden asiakkaiden/vankien kanssa tehtävä perhetyö

Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaissa on alle 18-vuotiaita. He ovat ehdollisesti rangaistuja nuoria tai nuorisorangaistusta suorittavia.

Ehdollisesti rangaistujen nuorten kanssa keskustellaan perheeseen, seurusteluun ja parisuhteeseen liittyvistä asioista. Alaikäisten nuorten valvonnan aikana tulee olla yhteydessä hänen vanhempiinsa ensimmäisen tapaamisen yhteydessä. (Länsi-Suomen perhetyön kehittämistyöryhmä, 2011)

Nuorisorangaistuksessa työskennellään tiiviisti nuoren kanssa. Seuraamus sisältää valvontatapaamisten ja keskustelujen lisäksi sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä työhön perehtymistä. Toimeenpanon aikana ollaan yhteydessä myös vanhempiin ja saatetaan tavata nuoren kaveripiiriä. (Länsi-Suomen perhetyön kehittämistyöryhmä, 2011)

YK:n lasten oikeuksissa on otettu huomioon myös lapsivankien tilanne. Suomessa on päivittäin keskimäärin 5-7 alle 18-vuotiasta vankia. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä on laadittu erillinen ohje alle 18-vuotiaiden tuomion täytäntöönpanosta, sijoittelusta ja toiminnoista. Alaikäiset vangit pitää asuttaa erillään aikuisista vangeista. Samoin toiminnat pitää järjestää niin, että lapsivangin osallistuessa toimintaan aikuisen vangin kanssa henkilökunta on valvomassa tilannetta. Työskentelyssä lapsivangin kanssa on otettava huomioon lapsen etu. Lapsen vanhemmat ovat tärkeä yhteistyötaho vankilalle lastensuojelun lisäksi.

Alle 18-vuotiaille Rikosseuraamuslaitoksen asiakkailla on joskus myös omia lapsia. Silloin vanhemmuuden tukeminen ja vanhemmuuteen liittyvien perustaitojen opettaminen ovat erityisen tärkeässä roolissa.

3.6 Perheosasto

Suomen vankiloissa on pitkään ollut lapsia äitinsä kanssa. Kaikki naispuoliset kuritushuone- ja työvangit siirrettiin Hämeenlinnan vankilaan 1881. Useat heistä olivat raskaina tai heillä oli imeväisikäinen lapsi. Tuolloin äidit hoitivat vankilan sairaanhoitajan valvonnan alaisuudessa lapsiaan ja äidit oli vapautettu muusta työnteosta. Vuonna 1946 keskusvankilaan perustettiin lastenosasto. Äideillä oli oikeus tavata lastansa kerran päivässä. Lapset olivat erossa äidistään myös yöaikaan. Myöhemmin hoitovastuuta muutettiin niin, että äidit hoitivat lapsensa itse ja muuhun työhön osallistumisen velvoite poistettiin. (Enroos 26, 2008.)

Vankeinhoidossa 1.10.2006 tehdyssä organisaatiomuutoksessa perustettiin viisi aluevankilaa, joihin kaikkiin tuli sijoittajayksikkö. Sijoittajayksiköt tekivät päätöksen vanhemman sijoittamisesta lapsen kanssa joko Hämeenlinnan tai Vanajan vankilaan. Lastensuojelulta tuli pyytää lausunto lapsen tulosta vankilaan vanhempansa kanssa lapsen edun näkökulmasta, mutta lopullisen päätöksen vanhemman ja lapsen sijoittamisesta teki vanhemman asuinkunnan mukainen sijoittajayksikkö.

Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (2006) todetaan, että lapsen sijoittamista vanhempansa kanssa vankilaosastolle koskevan päätöksen tulee aina perustua lapsen etuun, jota arvioivat lastensuojeluviranomaiset.

STM:n ja OM:n yhteistyönä perustettu vankilan perheosasto aloitti toimintansa 2010. Osasto on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö (Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 1379/2010), joka toimii kahdessa vankilassa. Tutkintavangit ovat lastensa kanssa suljetussa laitoksessa Hämeenlinnan vankilassa ja vankeusvangit sijoitetaan Vanajan vankilaan, Vanajan osastolle. Lapsi sijoitetaan osastolle lastensuojelun avohuollon toimenpiteenä ja päätöksen sijoituksesta tekee lapsen asuinkunnan lastensuojeluviranomainen kuultuaan Rikosseuraamuslaitosta. Vankivanhemman sijoituksesta päättää Länsi-Suomen arviointikeskus. Lapsen osalta sijoituksen tavoitteet ja työskentelymuodot määritellään lapsen asiakassuunnitelmassa, jonka kokoaminen ja arviointi ovat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. Vankina olevan vanhemman rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan myös lapsen mukanaolo ja siihen liittyvät erityiset tavoitteet. Osaston henkilökunta vastaa perheyöstä osastolla ja vankilat rikosseuraamukseen liittyvistä tehtävistä.

3.7 Muu perhetyö

Vankiloissa on tehty aina perhetyötä. Linjausryhmän työskentelyssä korostettiin toimeksiannon mukaisesti lapsiin liittyvää perhetyötä, mutta yksi tärkeä osa perhetyötä on parisuhteiden ylläpitäminen vankeusaikana. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeä rikoksettomuutta tukeva asia. Vankeusaika on usein parisuhteen rikkova asia. Vankeus vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin, ei pelkästään vankilaan joutuneeseen. Puolisolle jää usein vastuu perheen elättämisestä ja arjen pyörittämisestä.

Vankeusaikana parisuhteen tukeminen tarkoittaa esim. keskusteluapua kriisitilanteessa. Perhetyö parisuhteen ylläpitämiseksi ei siis ole pelkästään tapaamisten ja puheluiden mahdollistamista. Parisuhteen tukemista on myös lähisuhdeväkivallan ehkäisy (MOVE, Unbeatables).

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa keskusteluapu on yksi työmuoto. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa ohjataan pariskuntaa hakemaan tukea oikeasta yhteiskunnan tarjoamasta palvelusta.

4 LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET

4.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen Rikosseuraamuslaitoksessa

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus sisältää taloudelliset, sosiaaliset ja kansalaispoliittiset oikeudet. Se sisältää myös ainoana ihmisoikeussopimuksena tiedottamisvelvollisuuden. Yksi tärkeimmistä sopimuksen periaatteista on lapsen edun asettaminen ensisijalle.

Lasten oikeuksien sopimuksen 3 artiklassa todetaan, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisien tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Käytännössä tämä tarkoittaa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa, että lapsen etua on arvioitava tehtäessä esim. valvomatonta tapaamista koskevia päätöksiä, valvottuun koevapauteen sijoittamispäätöksiä, poistumislupapäätöksiä tai valvontarangaistusselvitystä.

Saman artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. Lastensuojelulaki (10§) edellyttää Rikosseuraamuslaitosta selvittämään lapsen hoidon ja tuen tarvetta vanhemman ollessa suorittamassa vapausrangaistusta. Vangin alaikäisten lasten ja niiden lasten, joiden huollosta vanki on vastannut, tuen tarve selvitetään viimeistään vangin tullessa vankilaan. Tuen selvittämiseen voidaan käyttää Rikosseuraamuslaitoksen tarpeisiin muokattua Lapset puheeksi -menetelmää tai muuta sopivaa menetelmää.

Sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa vanhempien tai laillisten huoltajien ja holhoojien tai muiden lapsesta vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi. (5 artikla)

Sopimusvaltioiden tulee 9 artiklan mukaan kunnioittaa vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Vankilassa tulee mahdollistaa säännölliset tapaamiset vanhemman ja lapsen välillä. Tapaamisia järjestettäessä on arvioitava ovatko tapaamiset lapsen edun mukaisia (esim. myönnetäänkö tapaaminen, jos kyseessä on oman lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittu vanhempi). Tilanne voi lapsen edun kannalta olla erilainen, jos tapaaminen järjestetään valvotuissa olosuh-

teissa. Vanhemmalla tulee olla myös mahdollisuus pitää lapseensa yhteyttä puhelimitse ja kirjeitse. Vankilassa on siis pidettävä huolta, että puhelut mahdollistetaan myös sellaisena ajankohtana päivästä, että lapsella on aidosti mahdollisuus keskustella vanhempansa kanssa.

Lasten oikeuksien 9 artiklassa todetaan myös, että mikäli tällainen ero aiheutuu sopimusvaltion aloittamista toimenpiteistä, kuten lapsen vanhemman tai vanhempien pidätyksestä, vangitsemisesta, maanpakoon määräämisestä, karkotuksesta tai kuolemasta (mukaan lukien valtion huostassa olevan henkilön mistä tahansa syystä aiheutuva kuolema), tämän sopimusvaltion on annettava pyynnöstä lapselle, hänen vanhemmalleen tai milloin aiheellista, muulle perheenjäsenelle olennaiset tiedot poissaolevan perheenjäsenen olinpaikasta, paitsi jos tiedon antaminen saattaisi vahingoittaa lapsen hyvinvointia. Sopimusvaltioiden on edelleen varmistettava, ettei tällaisen pyynnön esittäminen sinänsä aiheuta epäedullisia seurauksia asianosaisille. Vankilassa tällainen tiedon antaminen voi tarkoittaa esim. että vankilaan saapuva vanhempi voi soittaa lapselleen niin sanotun tulosoiton Rikosseuraamuslaitoksen kustannuksella. Tulosoitto tulee voida tehdä aina uudesta sijoituslaitoksesta.

Lasten oikeuksien 12 artiklan mukaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, tulee taata oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapselle on annettava erityinen mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Tämä artikla koskee valvontarangaistusta ja siinä samassa taloudessa asuvan lapsen mielipiteen selvittämistä syytetyn mahdollisuudesta asua kotona rangaistuksen aikana. Myös valvottua koevapautta suunniteltaessa on tarpeellista keskustella kaikkien samassa taloudessa asuvien kanssa siitä, mitä valvottu koevapaus tarkoittaa, ja selvittää onko samassa asunnossa asuvilla jotakin sitä vastaan, että vanki asuu asunnossa koevapauden aikana.

Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa. Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä. (18 artikla)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten on 18 artiklan mukaisesti tuettava rangaistusta suorittavan vanhemman vanhemmuutta, jos se on lapsen edun mukaista. Vanhemmuuden tukeminen ei voi lähteä ainoastaan asiakkaan toiveesta vaan virkamiehen on arvioitava onko vanhemmuus

tukemisen arvoista ja otettava tässä arvioinnissa huomioon lapsen etu. Jokaisen vangin/asiakkaan kohdalla selvitetään hänen todelliset perhe-suhteensa rekisteritietojen lisäksi haastattelussa, kyselylomakkeella tai muulla sopivaksi katsottavalla menetelmällä. Vanhemmuutta on mahdollista tukea keskusteluilla, ryhmätyöskentelyllä, perheleireillä, verkostotapaamisilla, palveluohjauksella jne.

Vankilassa olevan vanhemman vastuuta lapsen kasvatuksesta tulee edesauttaa. Vastuun ottaminen tarkoittaa esim. lapsen elämän seuraamista. Vanhemman tulee voida osallistua lapsen koulunkäyntiin esim. auttamalla koulutehtävissä tapaamisten (valvomattomat, vanhempi-lapsi -tapaamiset) aikana. Vankilassa oleva vanhempi voi lukea iltasatuja tallenteelle, jota lapsi voi kuunnella kotona. Vankiloissa tulee järjestää erityisiä vanhempi-lapsi-päiviä, jolloin vanhemmalla on mahdollisuus esim. pelata, askarrella ja leikkiä lapsen kanssa.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. (19 artikla)

Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi. (20 artikla 1 momentti)

Rikosseuraamuslaitoksen on omalla toiminnallaan suojeltava lasta sopimuksen 19 ja 20 artiklojen mukaisesti. Tehtäessä päätöksiä vanhempaan liittyen on otettava huomioon 19 artiklassa mainitut asiat. Esimerkiksi perheväkivalta on asia, joka täytyy huomioida päätettäessä poistumisluvista. Kun Rikosseuraamuslaitoksen virkamies saa työtehtävässään tietoonsa jotakin sellaista, jonka hän arvioi vaarantavan lapsen turvallisuuden tulee hänen tehdä lastensuojeluilmoitus lapsen asuinkunnan lastensuojeluviranomaiselle. Ilmoituksen tekemistä ei voida delegoida toiselle virkamiehelle, vaan sen tekee se virkamies, joka on työtehtävissään saanut tietää jotakin sellaista, jonka hän arvioi olevan lapsen turvallisuudelle vaaraksi. Rikosseuraamuslaitoksessa tulee ottaa käyttöön vanhemmuutta käsittelevä ohjelma, jonka avulla voidaan käsitellä rikosseuraamusasiakkaiden kanssa vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä. Rikosseuraamusalalle tulee kehittää perhetyötä tekeville myös työkalupakki, johon on kerätty vanhemmuuteen ja parisuhteisiin liittyviä menetelmiä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa on käyty keskustelua Lapset puheeksi –menetelmän käyttöön otosta Rikosseuraamuslaitoksessa. Menetelmää voidaan käyttää työvälineenä lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittämisessä, vanhemmuuden taitojen tukemisessa ja verkostoyhteistyön aloittamisessa. Sen lisäksi työmenetelmä on erittäin käyttökelpoinen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työmenetelmänä sekä vapautumisen valmistelussa, jolloin menetelmän avulla on mahdollisuus tukea perheen yhdistymistä vapautumisen yhteydessä. Menetelmä edellyttää henkilöstön koulutusta ja koko organisaation sitouttamista menetelmän käyttöön. Menetelmän käyttöönotto Rikosseuraamuslaitoksessa edellyttää, että manuaali päivitetään rikosseuraamustyöhön sopivaksi. Tällä hetkellä laajassa käytössä oleva manuaali on suunnattu asiakkaille, jotka elävät perheen kanssa. Suunnitelmassa on, että manuaali päivitetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa yhteistyönä. Ennen menetelmän laajaa käyttöönottoa tulee menetelmää pilotoida ja tutkia sen vaikutuksia.

Artiklassa 28 todetaan, että lapsille tulee olla pakollinen perusasteen maksuton koulutus. Valtion tulee tukea erilaisten keskiasteen koulutusmuotojen kehittämistä, mukaan luettuina opinto- ja ammatinvalintaohjaus. Kaikkien lasten saataville ja ulottuville on tuotava opetukseen ja ammattikoulutukseen liittyvä tieto. Artiklan mukaan oppivelvollisuusiässä oleville vangeille tulee tarjota mahdollisuus suorittaa peruskoulun oppimäärä loppuun. Vankilan tulee olla yhteydessä kunnan peruskouluun ja pyytää heitä järjestämään opetus (peruskoululaki). Alle 18-vuotiaille vangeille tulee tarjota opinto- ja ammatinvalinnanohjausta.

Vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Erityisesti on vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta pidettävä erillään aikuisista, paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin. Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnin, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa. (37 artikla c-kohta)

Linjausryhmän kanta on, että Rikosseuraamuslaitoksen työskentelyssä kaikilla tasoilla tulee ottaa huomioon edellä mainitut Lapsen oikeuksien artiklat, jotka jollakin tavalla koskevat Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää työtä.

4.2 Lapsiystävälliset tapaamiset

4.2.1 Tapaamiset lapsinäkökulma huomioiden

Kuudessa suljetussa vankilassa on järjestetty vanhempi-lapsi-tapaamistilat. Näiden tilojen säännökset vaihtelevat vankilakohtaisesti. Tilois-

ta on tehty erillinen raportti (Krits 2011).

Vankeuslaissa ei ole tällä hetkellä erikseen otettu huomioon lasten oikeuksia tapaamisissa. Lakia ollaan parhaillaan uudistamassa ja siinä yhteydessä on esitetty, että lakiin tulisi pykälä lapsen tapaamisesta. Ehdotuksen mukaan vangille voidaan myöntää lupa alaikäisen lapsen tapaamiseen tällaiseen tapaamiseen soveltuvassa tilassa (lapsi-vanhempi-tapaaminen), jos lapsen tapaaminen on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien säilymiseksi ja tapaaminen on lapsen edun mukaista. Näissä tapaamisissa lapsi saa koskettaa vanhempaansa vapaasti. Tiloja valvotaan kameran tai henkilökunnan edustajan avulla. Vanki voitaisiin tarkistaa tapaamisen jälkeen ja valvomattoman tapaamisen tavoin vaihdattaa vaatteet.

Kaikissa tapaamistiloissa tulee huomioida lapsiystävällisyys. Tapaamiseen tulevan lapsen tarkastaminen tulee tehdä lapsiystävällisesti ja henkilökunta tulee kouluttaa lapsen kohtaamiseen.

Yhdyskuntaseuraamustoimiston tilojen tulee myös olla lapsiystävällisiä. Lapset eivät yleensä tule vanhempansa kanssa yhdyskuntaseuraamustoimistoon, mutta jokaisessa toimistossa tulee olla ainakin yksi huone, joka on sisustettu lasten käyntejä varten. Tilassa voidaan järjestää myös tarvittaessa vangin/asiakkaan valvottuja tapaamisia lapsen kanssa. Valvottuja tapaamisia voidaan tarvittaessa pyrkiä järjestämään myös esim. Ensi- ja turvakotien liiton valvottujen tapaamisten tiloissa.

4.2.2 Valvomattomien tapaamisten kehittäminen

Valvomattomien tapaamistilojen käyttöaste on joissakin vankiloissa alhainen. Tapaamisia saatetaan järjestää vain viikonloppuisin, jolloin tilat ovat käyttämättöminä viikolla. Tapaamisajat ovat sellaisia, että tila on suurimman osan vuorokaudesta käyttämättä.

Valvomattomia tapaamisia saa yleisesti suljetuissa vankiloissa kerran kuukaudessa. Tapaamisessa on usein läsnä sekä puoliso että lapset. Suljettujen laitosten valvomattomat tapaamiset ovat kestoaltaan yleensä melko lyhyitä. Sitä, kuinka paljon aikaa tapaamisesta menee parisuhteen tarpeiden hoitoon ja kuinka paljon vanhempi-lapsi-suhteen aitoon ylläpitoon on mahdotonta sanoa. Vankiloista tulleiden tietojen perusteella tapaamisissa tyydytetään vanhempien seksuaalisia tarpeita lasten nähden. Tämä ei ole lapsen edun mukaista ja on tärkeitä, että vankiloissa on erikseen valvomattomia tapaamisia lasten kanssa oloa ja parisuhteen hoitoa varten. Valvomattomissa tapaamisissa lasten kanssa molemmat vanhemmat voivat olla paikalla, mutta silloin tulee jollakin tapaa varmistaa, että tilanne on aidosti lapsia varten. Tila tulee sisustaa lapsinäkö- kulmasta eli tilassa ei ole sohvia, sänkyä tms. Ovesa tulisi olla lasi niin,

että henkilökunnalla on mahdollisuus tarkistaa ohi kulkiessaan, että tilassa asiat ovat kunnossa.

Valvomattomaan tapaamiseen lapset eivät yleensä pääse ilman, että mukana on aikuinen saattaja. Kun vanhemmat ovat eronneet ja puoliset eivät halua tavata toisiaan voi seurauksena olla, että lapsen oikeus tavata molempia vanhempiaan ei toteudu. Toisaalta, jos lapsi on hyvin pieni ja kontaktit vankilassa olevaan vanhempaan ovat hyvin vähäiset, on lapsen edun kannalta tärkeätä arvioida onko todella valvomaton tapaaminen tällaisessa tapauksessa vanhemman ja lapsen kesken kahdestaan oikea ratkaisu.

4.2.3 Linjausryhmän ehdotuksia tapaamisiin

Linjausryhmä on työskentelyssään keskustellut laajasti tapaamisiin liittyvistä kysymyksistä. Vankeuslaissa todetaan valvomattoman tapaamisen olevan perusteltua yhteyksien säilyttämiseksi siviiliin. Euroopan neuvoston vankilasäännöissä todetaan, että vangeilla tulee olla mahdollisuus pitää yhteyttä perheeseensä ja että suhteiden säilyminen perheeseen on tärkeätä siviiliin integroitumisen kannalta. Säännöissä todetaan myös, että perhetapaamiset ovat tärkeä mahdollisuus ja niiden tulee olla päivittäistä rutiinia. Seuraavassa on kirjattuna asioita, mitä linjausryhmä on ottanut huomioon linjauksia miettiessään. Tapaamisista puhuttaessa kuultavana oli hallitussihteeri Matti Vartia oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta.

- 1) Vankiloissa tulee olla tilat lapsi-vanhempi-tapaamiseen. Näissä tapaamisissa tulee olla mahdollisuus kosketukseen. Tapaamiset on tarkoitettu alaikäisille lapsille. Tapaamiset ovat valvottuja. Tapaamisten edellytyksenä voi olla päihdetesti, mutta positiivinen testi ei ole automaattinen tapaamisen epäämisen peruste. Lapsi-vanhempi -tapaamisia valvotaan samoin periaattein kuin normaaleja tapaamisia lukuunottamatta rakenteellisia esteitä koskettamiseen.
- 2) Lapsen on voitava tulla lapsi-vanhempi-tapaamiseen tai valvomattomaan tapaamiseen yksin, jos tapaaminen on lapsen edun mukaista. Tällaisen tapaamisen järjestämisen perusteena voi olla esim. lastensuojelun puolto vanhemman ja lapsen kahdenkeskiseen tapaamiseen. Tällöin lapsen vastaanottamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tapaamiset tulee järjestää niin, että lapsen hakee portilta esim. sosiaalityöntekijä ja hän saattaa lapsen myös takaisin portille. Tällaiset tapaamiset ovat mahdollisia lapsille, jotka ymmärtävät vankilan ympäristönä, eli lähinnä kouluikäisille.

Jos lapsi-vanhempi-tapaamisten järjestäminen ei ole lapsen edun mukaista vankilassa, mutta tapaamiset ovat lapsen edun mukaisia, on tapaamista yritettävä järjestää valvottuna siviilin puolella yhdyskuntaseuraamustoimistossa tai Ensi- ja turvakotien liiton tiloissa.

- 3) Lapsi-vanhempi-tapaamisten ja valvomattomien tapaamisten kohdalla yhteistyö kunnan lastensuojelun kanssa on tärkeää. Lastensuojelulla voi olla tiedossaan sellaisia tekijöitä, jotka tulee ottaa tapaamisissa huomioon.
- 4) Tehtäessä päätöstä valvomattomasta tai lapsi-vanhempi-tapaamisesta on otettava huomioon lapsen etu. Jos vanhempi on tuomittu sellaisesta rikoksesta, jossa uhrina on ollut lapsi, ei valvomatonta tapaamista tule myöntää kuin hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Ennen tapaamista on selvitettävä myös mahdolliset lähestymiskiellot, myös vanhentuneet. Lähestymiskiello voi olla vanhentunut, koska aika on mennyt edellisessä umpeen ja tekijän ollessa vankilassa ei uhri ole hakenut uutta kieltoa. Lähestymiskiellon ollessa voimassa ei valvomatonta tapaamista tule myöntää kuin poikkeustapauksissa. Vaikka puoliso toisi esiin halukkuuttaan tulla valvomatomaan tapaamiseen, ei tapaamista tule myöntää ennen kuin riskit ja aito motivaatio tapaamiseen on selvitetty.
- 5) Valvomattomien tapaamistilojen käyttöastetta tulee nostaa. Vankiloissa tulee olla mahdollisuus valvomattomiin tapaamiin myös arkisin. Suljetuissa laitoksissa tulee harkita mahdollisuutta järjestää yön yli kestäviä tapaamisia.
- 6) Vankiloiden valvomattomien tapaamistilojen sisustuksessa tulee ottaa huomioon lapsen etu. Nykyisissä tiloissa korostuvat vangin intiimit tarpeet. Vankiloissa tulee olla valvoton tapaamistila, jossa korostuvat lasten tarpeet. Tilojen sisustuksessa käytetään mm. lapsille tarkoitettua kuvitusta ja siellä on esim. leluja ja piirustusvälineitä. Tilojen varustuksessa tulee ottaa huomioon eri-ikäiset lapset. Tilan sisustuksessa ei ole esim. sänkyä. Lapsen edun mukaista ei ole nähdä vanhempiensa seksuaalisten tarpeiden tyydyttämistä. Edun mukaista ei ole myöskään se, että vanhempien ollessa seksuaalisessa kanssakäymisessä lapsi on suljettuna toiseen tilaan.
- 7) Vankiloiden peruskorjausten yhteydessä tulee suunnitella tapaamistilat niin, että ne ovat mahdollisimman lähellä porttia ja niissä on otettu huomioon lapsiystävällisyys.
- 8) Lapsen tullessa tapaamiseen tulee hänet kohdata ikä huo-

mioon ottaen. Lapselle tulee esim. selittää mikä metallinpaljastin on. Tarkastuksessa voidaan käyttää käsikäyttöistä metallinpaljastinta, jota lapsikin voi kokeilla. Lapsen puhuttelu tapahtuu lapsen tasolla.

- 9) Vaippaikäisiä varten vankilassa on hyvä olla varattuna mahdollisuus vauvan vaipan vaihtoon henkilökunnan edustajan ollessa paikalla. Vankila antaa uuden vaipan. Tällä estetään huumeiden tai muun luvattoman tavaran salakuljettaminen vankilaan vauvan vaippoja hyväksikäyttäen.
- 10) Vankilassa tulee olla valvomattomissa tapaamisissa ja lapsi-vanhempi -tapaamisissa leluja ja kirjoja, jotka ovat kunnossa ja puhtaita.
- 11) Lapsen kanssa suunnitteilla olleen tapaamisen peruuttamisessa tulee aina ottaa huomioon lapsen etu. Jos vanhempi on päihdyttänyt itsensä esimerkiksi viikkoa aikaisemmin, on arvioitava lapsen edun kannalta tapaamisen järjestäminen tai evääminen. Tapaamisen evääminen ei saa olla rangaistus jostakin toiminnasta, koska silloin rangaistaan lasta. Jos vanki on toimintansa seurauksena eristettynä tapaamisajankohtana on tapaamisen evääminen perusteltua ja silloin se ei toimi rangaistuksena.
- 12) Vankiloissa tulee järjestää vanhempi-lapsi -päiviä, jolloin vanhemmat voivat leikkiä, pelata, askarrella jne. lastensa kanssa. Paikalla on henkilökunta, joka tarvittaessa tukee vanhempaa vanhemmuudessa.
- 13) Valtakunnallisesti tapaamisista (valvomattomat, vanhempi-lapsi-tapaamiset) tulee olla yhtenevät käytännöt. Suljetuille ja avolaitoksille laaditaan omat käytännöt.
- 14) Vangeilla tulee olla mahdollisuus tavata lastansa tuetusti tarvittaessa. Tapaamisessa on mukana virkamies. Tällainen tapaaminen voi olla tarpeellinen esim. vanhemman ja lapsen pitkän erossaolon jälkeen tai lapsen vanhempien ristiriitaisen tilanteen mukaan.
- 15) Kun lastensuojelu on arvioinut, että tapaamiset tulee järjestää valvotusti vanhemman ja lapsen välillä, tulee valvonta toteuttaa lastensuojelun toimesta ellei toisin erikseen sovita.

Perheleirit

Tällä hetkellä muutamat vankilat järjestävät omia perheleirejä ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella järjestetään alueellisia leirejä. Kentältä tulleen toiveen mukaan ulkopuolisia toimijoita varten tulisi laatia selkeä ohjeistus ja miettiä, miten tulevaisuudessa leiritoimintaa tulisi järjestää.

Leirejä voidaan järjestää yhdessä ulkopuolisten tahojen kanssa. Ulkopuolisten toimijoiden leirit pitäisi suunnata pian vapautumassa oleville, lähinnä avolaitosvangeille. Yhtenä perusteena on se, että leiriltä liikutaan jonkin verran leirikeskukseen ulkopuolella ja esim. elinkautistuomion alkupuoliskolla olevan kohdalla herää kysymys onko tällainen liikkuminen vielä ajankohtaista ilman vartiointia. Lisäksi leirien sisältö on sellaista, että se tukee hyvin perheen yhdistymistä vapautumisen lähestyessä.

Perheleirejä tulee järjestää Rikosseuraamuslaitoksen toimesta alueellisesti niille vangeille, jotka eivät vielä pääse ulkopuolisen tahon järjestämille leireille. Alueelliset leirit tulee järjestää niin, että jokainen vankila on vuorollaan vetovastuussa leiristä vaikka leirit pidettäisiin tietyn vankilan tiloissa. Näin vastuu yhdelle vankilalle ei muodostu liian suureksi. Vankila, jonka tiloissa leiri järjestetään, vastaa ympärivuorokautisesta valvonnasta. Jos leirit pidetään jossakin muualla kuin vankilan tiloissa, tulee siellä olla ympärivuorokautinen valvonta. Perheleireillä toiminnan tulee olla sellaista, että se tukee vanhemmuutta vankeusaikana.

Perheleireistä tulee laatia ohjeistus yhdessä alueiden turvallisuuspäälliköiden kanssa.

4.3 Lapsi- ja perhetyönorganisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtäväkuva

Perhe muurin takana –työryhmän mietinnössä esitetään, että jokaisella alueella tulisi olla erikseen nimetty perhetyöntekijä, joka vastaisi alueen perhetyön kehittämisestä. Työryhmän työskentelyn jälkeen Länsi-Suomeen perustettiin perhetyöntekijän virka. Viranhaltija työskentelee Vilppulan vankilassa. Hän vastaa sekä vankilan perhetyöstä että koko alueen perhetyön kehittämisestä ja alueellisten perheleirien organisoinnista. Tämän lisäksi työryhmä esitti jokaiseen yksikköön perhetyön vastuhenkilöä.

Muilla alueilla ei ole alueellista perhetyöntekijää, mutta vankiloihin on nimetty perhetyöstä vastaavia virkamiehiä. Länsi-Suomen alueella on työskennellyt työryhmä, jonka tehtävänä on ollut miettiä alueellisen perhetyön kehittämistä. Työryhmän mietinnössä todetaan myös alueelliset perhetyöntekijät.

Linjausryhmässä on keskusteltu lapsi- ja perhetyön organisoinnista. Linjausryhmän kanta on, että alueellisia perhetyön virkoja ei tarvitse perustaa. Jokaisessa yksikössä tulee olla perhetyöstä vastaava henkilö. Perhetyöstä vastaavan tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioiminen, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä, vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista. Rutiineiksi voidaan sanoa tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset (lainmukaisia, tarpeeksi informoivia), yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteutuminen, henkilöstön informointi lapsiystävällisestä näkökulmasta. Vastaava henkilö osallistuu alueelliseen perhetyön suunnitteluun ja alueellisten perheleirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien leirien valmisteluun. Sen lisäksi kaikissa yksiköissä tulee olla useampi henkilö jonka työnkuvaan on kirjattuna perhetyö osana työtehtäviä.

Muun henkilöstön tehtäviin perhetyön osalta kuuluu mm. lastensuojeluilmoitusten tekeminen tarvittaessa, lapsen kohtaaminen, yhteydenpidon mahdollistaminen, yhteistyö esim. lastensuojelun, sijaisperheen, asiakkaan/vangin vanhempien kanssa, vankilan perheleirien suunnittelu sekä osallistuminen niille, perhesuhteissa opastaminen ja ohjaaminen, arjen taitojen opettaminen, palveluohjaus siviilitoimijoiden palveluiden piiriin.

Tärkeätä on, että koko henkilöstö omaksuu lapsi- ja perhetyön osaksi omaa työtänsä. Vartijat tekevät tärkeätä perhetyötä esim. tapaamisten yhteydessä. Heillä on perheistä usein sellaista tietoa, jota erityishenkilöstöllä ei ole. Perhetyön vastuuhenkilön tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä. Tämän lisäksi laitoksessa tulee olla nimettynä henkilö, jonka vastuulle kuuluu tapaamistilojen lelujen ja muiden tarvikkeiden kunnosta huolehtiminen ja uusien tarvikkeiden hankinta. Rikosseuraamuskesimiehen työnkuvaan kuuluu jo tällä hetkellä usein valvomattomien tapaamisten esittely. Esittelyjä tehtäessä tulisi ottaa huomioon myös lapsen etu ja oikeus. Rikosseuraamuskesimiehen työnkuvaan voisi kuulua myös tapaamistilojen lapsiystävällisyyden lisäämisestä koituvien kustannusten esittely johdolle.

Vartijoiden työnkuvaa ollaan kehittämässä. Kehittämisessä tulee huomioida myös lapsi- ja perhetyö vartijan toimenkuvassa. Käytännössä vartijat ovat vankiloissa henkilöitä, jotka ovat eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa. He tietävät usein lapsista hyvin paljon ja pystyvät havainnoimaan erilaisia asioita esim. viikonlopun tapaamisissa. Käytännössä tehtävien kehittäminen lapsi- ja perhetyön näkökulmasta tarkoittaisi esim. lain mukaisten lastensuojeluilmoitusten tekemistä ja lapsen kohtaamista. Lapsen kohtaaminen lapsiystävällisellä tavalla on kaikkien virkamiesten tehtävä.

Yksiköiden perhetyön vastuuhenkilöille tulee järjestetään sekä alueellisia että valtakunnallisia koulutuspäiviä. Heidän vastuullaan on tiedon siirtäminen yksikön muulle henkilöstölle.

Alueen kehityspäälliköllä on vastuu hallinnollisesti perhetyöstä. Hän on organisoimassa alueellisia koulutuspäiviä ja on yhdyshenkilönä keskuhallinnon perhetyöstä vastaavaan henkilöön.

Lapsi- ja perhetyön linjausryhmän kanta on, että perhetyö on jokaisen Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tehtävä.

4.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio

Tällä hetkellä rikosseuraamusasiakkaiden läheiset saavat tietoa netistä Rikosseuraamuslaitoksen sivuilta ja Kritsin Portti vapauteen -sivustoilta. Rikosseuraamuslaitoksella on yhdyskuntaseuraamuksia koskevia esitteitä. Joillakin vankiloilla on omia esitteitä laitoksesta.

Tärkeätä on, että lapset ja muut perheenjäsenet saavat ajankohtaista tietoa sekä yhdyskuntaseuraamuksista että vankiloista. Rikosseuraamuslaitoksen nettisivuja ollaan uudistamassa ja tässä yhteydessä mietitään sisältöjä uudelleen. Sisällöissä tulee olla tietoa perheenjäsenille. Esim. Ruotsin Kriminalvårdenin sivuilla on paljon tietoa, joka on suunnattu omaisille.

Eri rangaistusmuodoista on oltava saatavissa tarpeeksi tietoa sekä yhteistyötahoille että omaisille. Ruotsissa on tehty erilaisia esitteitä vankien omaisille. Esim. Robins pappa har fotboja on erinomainen esimerkki, miten tietoa voidaan antaa lapselle. Ruotsista on pyydetty ja saatu lupa kääntää kyseinen esite suomeksi valvontarangaistusta ajatellen.

Jatkossa nettisivuja pitää päivittää säännöllisesti ja sinne on tuotava ajankohtaisia asioita ja mahdollisia uudistuksia esiin niin, että omaiset ja vankilaan tulevat saavat sieltä oikeaa tietoa. Keskushallintoyksikön viestinnällä on vastuu näiden sivujen ylläpidosta, mutta kaikkien Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden pitää omalta osalta huolehtia, että heidän tietonsa pysyvät ajantasaisina. Keskushallintoyksikön Toiminnan kehitys ja laatu -yksikön tulee vastata omaisille tarkoitettujen sivujen sisällöstä.

4.5 Perhetyönkoulutus ja alalletulokoulutus

Tällä hetkellä perhetyöhön ei ole järjestettynä rikosseuraamusalalla minkäänlaista säännöllistä koulutusta. Aikaisemmin henkilöstöllä oli mahdollisuus osallistua perhetyön perusteet -koulutukseen Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa. Lisäksi perhetyöntekijöille on järjestetty työkokouksia.

Jatkossa tulee järjestää perhetyöstä vastaaville henkilöille säännöllisesti täydennyskoulutusta. Tärkeätä olisi saada perhetyöstä vastaaville koulutusta mm. lapsen kehitysvaiheista ja lastensuojelulakiin liittyvistä asioista.

Alalletulokoulutukseen tulee sisällyttää perhetyön koulutusta. Kaikilla alalle tulevilla täytyy olla perusteet perhetyöstä Rikosseuraamuslaitoksessa.

Henkilöstö tulee kouluttaa lapsiystävällisten tarkastusten tekemiseen ja lapsen kohtaamiseen.

5 PERHETYÖN ORGANISOINTI

5.1 Keskushallintoyksikön lapsi- ja perhetyön ohjaus ja kehittäminen

Keskushallintoyksiköllä on vastuu lapsi- ja perhetyötä koskevasta normiohjauksesta. Keskushallintoyksikössä on vastuuhenkilö Rikosseuraamuslaitoksen perhetyölle. Perhetyötä tulee tarkastaa säännöllisesti ja alueita tulee tukea perhetyön kehittämisessä. Keskushallintoyksikössä tulee suunnitella tarvittavien vanhemmuuteen liittyvien ohjelmien ja menetelmien käyttöönotto. Keskushallintoyksikkö on tarvittaessa apuna Rikosseuraamusalan koulutuskeskukselle koulutusten suunnittelussa. Vastuuhenkilö vastaa normiohjauksesta. Hän seuraa perhetyön yhdenmukaisuuden toteutumista Rikosseuraamuslaitoksessa. Tärkeätä on tehdä yhteistyötä STM:n ja THL:n kanssa.

Kansainvälinen yhteistyö lapsi- ja perhetyön osalta on myös tärkeätä, koska esimerkiksi Ruotsissa perhetyötä on kehitetty paljon.

5.2 Aluekeskusten lapsi- ja perhetyön ohjaus ja kehittäminen

Perhetyö tulee määritellä alueen kehityspäällikön vastuualueeksi. Kehityspäällikön yhtenä tehtävänä on toimia hallinnollisesti vastuullisena alueen lapsi- ja perhetyöstä. Hän on myös keskushallintoyksikön ja yksiköiden välillä tiedon välittäjä tarvittaessa. Kehityspäällikkö tekee tarvittavaa yhteistyötä alueviranomaisten ja kuntien sosiaalityön kanssa.

5.3 Arviointikeskusten lapsi- ja perhetyö

Arviointikeskuksessa arvioidaan vangin vanhemmuuden taitoja. Pyrkimyksenä on selvittää millainen lapsen ja vanhemman suhde on, onko se aidosti sellainen, jota tulee tukea. Arviointikeskuksissa on hyvä suunnitelmalla laadittaessa olla puhelimitse yhteydessä lapsen toiseen vanhempaan, jos vanki tuo esiin halun pitää yhteyttä lapseen ja pitää tärkeänä vanhemmuuden tukemista. Yhteydenpidon suunnittelu ja vanhemmuuden tukemisen tarpeesta täytyy keskustella toisen vanhemman kanssa, jotta saadaan tietoon hänen näkemyksensä asiasta ja onko hänellä syitä, jonka takia suhdetta ei pitäisi tukea. Lastensuojeluun ollaan yhteydessä tarvittaessa. Arviointikeskus tekee lastensuojeluilmoituksen, jos esiin tulee puutteita lapsen hoidossa ja tuessa. Rikosseuraamuslaitoksen on valvottava, että lapsen edun vastaista toimintaa ei tapahdu.

Suunnitelmaan laitettavien tavoitteiden on oltava riittävän pieniä ja konkreettisia. Esim. vanhemmuuden tukeminen on hyvin abstrakti tavoite ja se tulee jakaa pienempiin ja mitattavissa oleviin tavoittei-

siin. Perhetyön näkökulmasta arvioinnin ja suunnitelman laadinnassa tulee erityisesti kiinnittää huomiota pyrkimykseen selviytyä ja ratkaista asioita itse. Suunnitelma ei saa painottua pelkkiin ongelmiin. (vrt. www.sosiaaliportti.fi)

Lapsen etu on otettava huomioon myös kun lapsi on itse vangittuna tai saapuu suoraan vankilaan. Yhteistyö perheen ja lastensuojelun kanssa on aloitettava jo suunnitelmaa laadittaessa.

5.4 Yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja tukipartioiden lapsi- ja perhetyö

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa lapsi- ja perhetyö on ensisijaisesti alaikäisten asiakkaiden kanssa tehtävää työtä. Työssä täytyy tehdä yhteistyötä asiakkaan vanhempien kanssa tarpeen mukaan.

Vankilassa aloitettua perhetyötä jatketaan valvontaan tulevien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että valvottavan kanssa käydään keskusteluja perheeseen liittyen. Perhettä ohjataan hakemaan tarvittavaa tukea kunnallisista palveluista. Lapsi- ja perhetyössä korostuu palveluohjaus.

Yhdyskuntaseuraamustoimistossa tulee olla lapsiystävällinen ympäristö, koska asiakkaalla voi olla mukana tapaamiseen tullessa lapsi tai toimiston tiloissa voidaan tarvittaessa järjestää valvottu tapaaminen. Käytännössä tämä voidaan toteuttaa esim. tarvittaessa järjestämällä ryhmätilahuoneeseen tarvittaessa lapsiystävällinen ympäristö (leluja, kirjoja yms.).

Valvontarangaistukseen ja valvottuun koevapauteen liittyy myös perhetyötä. Tukipartion henkilöstöllä täytyy olla osaamista kohdata lapsia. Tukipartion on myös osattava ohjata perhettä oikeiden palveluiden piiriin. Tukipartion perhetyö on lähinnä palveluohjausta. Tukipartion kotikäynnillä vastaan voi tulla kuitenkin perheeseen liittyviä tilanteita, joihin partion on syytä reagoida. Tällainen tilanne voi olla esim. parisuhteen kriisiytyminen, jolloin tukipartion on hyvä tarjota keskusteluapua juuri siinä tilanteessa ja ohjata pariskuntaa yhteiskunnan palveluihin.

Tukipartion tulee ottaa toiminnassaan huomioon lapsen etu. Näytteidenottoa kotona tehtäessä tulee arvioida onko lapsen edun mukaista nähdä tapahtuma (esim. virtsanäyte).

Tukipartiot tulee ohjeistaa tarkemmin valvontarangaistuksen ja koevapauden ohjeistuksessa mitä perhetyö ja lapsen edun huomioiminen tarkoittaa heidän työssään.

5.5 Vankiloiden lapsi- ja perhetyö

Vangin saapuessa vankilaan, joko tutkintavankina tai vankeusvankina lapsen hoidon ja tuen tarve tulee selvittää mahdollisimman nopeasti. Jos työntekijälle herää pienikin huoli lapsen tilanteesta tulee hänen tehdä lastensuojeluilmoitus. Pelkästään se, että vanhempi on vankilassa ei ole riittävä peruste tehdä ilmoitusta.

Vankiloiden lapsi- ja perhetyötä tulee kehittää edelleen. Vanhemman arjen taitoja tulee lisätä myös lastenhoidon näkökulmasta esimerkiksi antamalla tietoa lapsen päivärytmistä ja ruokailusta. Tämä on osa tärkeitä tukea kasvatustehtävässä. Yksi tärkeä tukemisen tapa on jakaa vanhemmalle informaatiota lapsen eri kasvuvaiheista.

Vanhemmuutta arvioidaan rangaistuksen eri vaiheissa. Tärkeitä on tehdä lapsen asioissa yhteistyötä esim. kunnan sosiaalitoimen kanssa. Vanhemmalle täytyy mahdollistaa osallistuminen lapsen huoltajuuteen liittyviin asioihin. Jos vankia ei voi päästää vankilan ulkopuolelle osallistumaan lastensuojelun järjestämiin kokouksiin, tulee nämä kokoukset järjestää vankilassa tai videoyhteyden avulla.

Vankiloiden tulee tehdä yhteistyötä järjestöjen kanssa kunnan lastensuojelun lisäksi. Esim. KriTissä ja NMKY:ssä on paljon tietoa vanhemmuudesta ja sen tukemisesta.

6 LINJAUSRYHMÄN ESITYS LAPSI- JA PERHETYÖN PERIAATTEISTA

6.1 YK:n lastenoikeuksien huomioiminen rikosseuraamusalalla

- 1) Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa on otettava huomioon, että vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaamiset voidaan estää, jos tapaaminen on lapsen edun vastaista.
- 2) Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön on suojeltava lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.
- 3) Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa hänen tehtävässään lapsen kasvatuksessa vanhemman ollessa vankilassa tai yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaana.
- 4) Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä on huomioitava ensimmäiseksi lapsen etu silloin kun päätöksellä on jotakin vaikutusta lapseen. Päätöksiä tehtäessä on otettava lapsen mielipide huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
- 5) Alle 18-vuotiaille vangeille tulee mahdollistaa peruskoulun loppuun suorittaminen ja tarjota opinto- ja ammatinvalinnan-ohjausta.
- 6) Alle 18-vuotiaat vangit on pidettävä erillään aikuisista vangeista ellei se ole lapsen edun vastaista.

6.2 Lapsiystävälliset tapaamiset

- 1) Alaikäisille lapsille on tarjottava mahdollisuus sellaisiin tapaamisiin vanhempansa kanssa, jossa koskettaminen on sallittua.
- 2) Valvomattomia tapaamisia myönnettäessä on otettava huomioon lapsen etu.
- 3) Valvomattomien tapaamistilojen käyttöä on lisättävä mahdollisuuksien mukaan, jotta lapsella on mahdollisuus päästä tapaamaan vanhempansa mahdollisimman usein.
- 4) Lapsen on voitava tulla tapaamaan vanhempansa yksin valvomattomaan tai vanhempi-lapsi-tapaamiseen silloin kun se on lapsen edun mukaista.
- 5) Valvomattomien tapaamisten ja lapsitapaamisten suunnitteluvaiheessa on tehtävä tarvittavaa yhteistyötä lastensuojelun kanssa.

- 6) Tapaamistilojen tulee sijaita mahdollisimman lähellä sisään-tuloa.
- 7) Tapaamiseen tulevien lasten kohtaamisissa on otettava huomioon lapsinäkökulma.
- 8) Tapaamistilojen sisustuksessa tulee huomioida lapset. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tiloissa on esim. lapsia miellyttäviä kuvia. Vankiloissa tulee olla valvomattomia tapaamistiloja, joissa eivät korostu seksuaaliset tarpeet.
- 9) Yks-toimistossa tulee olla lapsiystävällinen tila esim. valvotuja tapaamisia varten tai jos asiakas tulee lapsen kanssa tapaamiseen.

6.3 Lapsi- ja perhetyön organisointi

- 1) Jokaisessa Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä on oltava nimetty perhetyön vastuhenkilö, jonka tehtävät on määriteltävä
- 2) Henkilökunnan työtehtävissä näkyy lapsi- ja perhetyö
- 3) Jokaisessa vankilassa tulee olla nimetty vastuhenkilö tapaamistilojen kunnossapitoon.
- 4) Lapsi- ja perhetyö on koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä

6.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio Rikosseuraamuslaitoksessa

- 1) Jaettavana on oltava informaatiota eri rangaistusmuodoista (yhdyksuntaseuraamustoimistoissa, vankilassa, netissä)
- 2) Kaikista yksiköistä tulee löytyä ajantasaista informaatiota Rikosseuraamuslaitoksen nettisivuilta
- 3) Netissä jaettava informaatio pitää päivittää säännöllisesti. Keskushallintoyksikön tulee vastata säännöllisistä päivityksistä.

7 LAPSI- JA PERHETYÖN TEHTÄVÄJAKO RIKOSSEURAAMUSLAITOKSESSA

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö

- 1) seuraa lapsi- ja perhetyön linjausten noudattamista
- 2) kehittää Rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyötä yhdessä alueiden kanssa
- 3) suunnittelee vanhemmuuteen liittyvän ohjelman ja toiminnan käyttöön ottoa ja tekee yhteistyötä esim. THL:n kanssa suunniteltaessa vanhemmuuden tukemiseen materiaalia
- 4) seuraa asiaan liittyvää tutkimusta
- 5) suunnittelee yhdessä alueiden ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kanssa lapsi- ja perhetyön koulutusta
- 6) vastaa annettavasta informaatiosta

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus

- 1) huolehtii, että kaikki alalletulokoulutukseen osallistuvat saavat perustiedot lapsi- ja perhetyöstä
- 2) huolehtii, että henkilöstö koulutetaan lapsen kohtaamiseen
- 3) on mukana suunnittelemassa ja toteuttaa perhetyöntekijöiden täydennyskoulutusta

Aluekeskus

- 1) vastaa alueen lapsi- ja perhetyölinjausten toteutumisesta
- 2) kehityspäällikkö vastaa hallinnollisesti alueen lapsi- ja perhetyöstä
- 3) kehityspäällikkö on yhteyshenkilönä Keskushallintoyksikköön

Arviointikeskus

- 1) jokaisessa arviointikeskuksessa on henkilö, jonka vastuulle kuuluu yksikössä perhetyö. Tällä virkamiehellä on perustiedot mm. lastensuojelusta, lapsen kehityksestä
- 2) rangaistusajan suunnitelmissa näkyy lapsi- ja perhetyö
- 3) suunnitelmia tehtäessä tavoitteiden asettelussa huomioidaan lapsen etu
- 4) rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa ollaan yhteydessä lapsen huoltajaan tai siihen henkilöön, jonka hoidossa lapsi on vankeusaikana, jos suunnitelman teko vaiheessa tulee esiin vanhemmuuden tukemiseen liittyvät kysymykset sekä tarvittaessa lastensuojeluun
- 5) sijoittelupäätöstä tehtäessä arvioidaan myös lapsen etua
- 6) lausuntotyössä lapsen etu ja oikeudet otetaan huomioon
- 7) koevapauteen sijoitettaessa lapsen mielipide ja etu otetaan huomioon

Vankila

- 1) tehtäessä erilaisia päätöksiä arvioidaan lapsen etu tarpeen mukaan (esim. poistumisluvat, valvomattomat tapaamiset)
- 2) vankilassa on nimetty lapsi- ja perhetyöstä vastaava henkilö
- 3) lapsi- ja perhetyö on kirjattu useamman henkilön työnkuvaan, myös vartijoiden
- 4) lapsi- ja perhetyö on osa jokapäiväistä arkityötä
- 5) tukee vankia hänen vanhemmuudessaan
- 6) päiväjärjestyksessä huomioidaan lapsen etu ja oikeudet (esim. soittoaajat, tapaamiset)

Yhdyskuntaseuraamustoimisto

- 1) jokaisessa yhdyskuntaseuraamustoimistossa on nimetty lapsi- ja perhetyöstä vastaava henkilö
- 2) lapsen mielipide selvitetään ja arvioidaan lapsen etua valvontarangaistuksen lausuntovaiheessa
- 3) asiakkaiden vanhemmuutta tuetaan
- 4) alaikäisten asiakkaiden kohdalla yksi yhteistyötaho on asiakkaan vanhemmat
- 5) asiakkaita ohjataan yhteiskunnan perhetyötä koskevien palveluiden piiriin

LÄHTEET

Enroos, R. 2012 Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena.. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö, s.45-74. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (20.11.1989)

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Selvityksiä 25. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lastensuojelun käsikirja. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>

Perhe muurin toisella puolella – työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2003. Vammalan kirjapaino Oy.

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Puh. 029 56 88500

Fax 029 56 65440

viestinta.rise@om.fi